

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-СТАДІ ЯК МЕТОДУ ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ

Стаття пропонує типологізацію напрямів застосування кейс-стаді у політичній науці на основі різних визначень кейсів та методологічних дискусій щодо засад суспільствознавчих досліджень.

Ключові слова: кейс-стаді, методи досліджень, методологія політичної науки.

У політичних дослідженнях кейс-стаді вже тривалий час активно й успішно застосовують для дослідження окремих країн, політичних систем, конкретних суспільно-політичних явищ тощо. У вітчизняних суспільствознавчих дослідженнях назву цього методу перекладають як *дослідження випадку* [3, с. 38]. Загалом, український варіант перекладу цілком узгоджується із перекладами назви методу іншими слов'янськими мовами: сербською його називають *студија случаја* [17], словацькою – *prípádová štúdia* [11], болгарською – *изследване на казус* [2], польською – *studium przypadku* [12]. Разом з тим, слід уточнити, що кейс-стаді не зводиться суто до аналізу якогось окремого випадку, бо в такому разі будь-яке інтерв'ю, аналіз документа чи спостереження є дослідженням випадку. Норвезький науковець К. Майер зокрема зауважує, що кейс-стаді у сучасних суспільствознавчих науках має дещо невизначений статус, оскільки його розуміють як: 1) дизайн дослідження; 2) якісну методологію; 3) особливу процедуру збору даних; 4) стратегію дослідження [14, с. 349] і т. д. Мексиканський дослідник С. Арсалуса взагалі вважає, що кейс-стаді можна розуміти як своєрідний спосіб організації даних про суспільство [5, с. 113]. Невизначеність кейс-стаді у методологічному вимірі притаманна й вітчизняній політичній науці: відчувається брак належної уваги до методологічних засад кейс-стаді, що, своєю чергою, призводить до проблем із обґрунтуваннями та інтерпретацією досліджень на основі цього методу.

Зважаючи на цю проблему, метою статті є спроба типологізувати загальні напрями застосування кейс-стаді як методу політичних досліджень. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1) виділити критерії для типологізації застосування кейс-стаді; 2) окреслити обмеження та перспективи методу; 3) проілюструвати види кейс-стаді на прикладах проведених досліджень.

Почнемо із виділення критеріїв типологізації кейс-стаді на основі дискусій щодо наріжних за-

сад суспільствознавчої методології. На думку Ч. Рейджина та Г. Бекера, в розумінні кейсів варто звернути увагу на дві дихотомії в методології соціальних наук: філософську дихотомію між *реалізмом* і *номіналізмом* та між *загальними* і *конкретними* категоріями. У першому випадку йдеться про те, чи є кейси емпіричними одиницями, які «реально існують» у соціальному світі (позиція реалістів), або кейси є «теоретичними конструктами, що існують для обслуговування інтересів дослідника» (позиція номіналістів) [15, с. 8]. У випадку другої дихотомії мова йде про кейси як категорії, які існують до початку проведення дослідження та «колективно визнаються валідними одиницями щонайменше групою науковців» [16, с. 8], тобто є незалежними від проведеного дослідження (*загальні категорії*). У випадку *конкретних* категорій йдеться про категорії, які окреслені в процесі кейс-стаді або побудовані на основі проведеного дослідження. У політичних дослідженнях зустрічаються усі з перелічених підходів.

Таблиця. «Концептуальна карта кейсів» за Ч. Рейджином і Г. Бекером [16, с. 9]

Розуміння кейсів	Концепція кейсів	
	Конкретні	Загальні
Кейси як <i>емпіричні одиниці</i>	Кейси знаходять	Кейси – це об'єкти
Кейси як <i>теоретичні категорії</i>	Кейси створюють	Кейси – це конвенції

За допомогою виділених дихотомій, Ч. Рейджин та Г. Бекер класифікують підходи до розуміння кейсів у вигляді «концептуальної карти», поданої у табл. Як бачимо, кейси можуть бути як реальними, *емпіричними одиницями*, так і сконструйованими *теоретичними категоріями*. Кейси також можуть бути *конкретними* та *загальними*. У випадку конкретного кейсу як емпіричної одиниці дослідник має «знайти кейс». Якщо йдеться про загальний емпіричний кейс, то його розуміють як певний об'єкт, який є в центрі уваги дослідження. У випадку кейсів як

теоретичних категорій конкретний кейс можна створити, натомість загальний кейс є теоретичною концепцією, яку можна або ідентифікувати, або розробити.

Звернімося до іншого погляду на методологічні суперечності. Німецький методолог П. Аттесландер так ставить питання про розмежування дослідницьких підходів у суспільствознавстві: мова йде або про *емпірико-аналітичне*, або про *суспільно-критичне-діалектичне* (нім. gesellschaftskritisch-dialektische) соціальне дослідження [6, с. 8]. Він зауважує, що це розмежування – штучне, в основі якого лежать абсолютно протилежні погляди на зв'язок емпірики та теорії [6, с. 312–313]. Якщо виділені Ч. Рейджином та Г. Бекером дихотомії в методології соціальних наук поєднати із розрізненням дослідницьких підходів за П. Аттесландером, то можна говорити про *чотири принципових напрями застосування кейс-стаді* в політичних дослідженнях:

- 1) *теоретико-емпіричний напрям*, у межах якого певні теоретичні концепції суспільно-політичних процесів досліджують як кейси крізь призму більш загальних теорій чи теоретичних конструктів, на основі доступних емпіричних даних; кейси розглядають як такі, що існують «незалежно» від дослідника, що намагається абстрагувати свій досвід від досліджуваних явищ;
- 2) *емпірико-аналітичний напрям*, в межах якого явища, процеси, події аналізують як кейси в межах (пост)позитивістської аналітичної традиції, тобто на основі припущення про існування «універсальних» законів чи закономірностей у досліджуваній тематиці;
- 3) у *теоретико-інтерпретативному напрямі* теорії чи теоретичні концепції співвідносяться із інтерпретацією подій чи фактів, а дослідник спирається на припущення про соціальне конструювання реальності та свій досвід;
- 4) *емпірико-інтерпретативний напрям* передбачає ретельний аналіз виділених кейсів-випадків із подальшою їх інтерпретацією у стилі угрунтованої теорії (англ. grounded theory), тобто із висуванням припущень про перебіг досліджуваних явищ, або із побудовою мікротеорій.

Згідно із «концептуальною картою кейсів» Ч. Рейджина та Г. Бекера, підсумуємо характеристики виділених напрямів: *теоретико-емпіричний напрям* оперує кейсами-конвенціями як емпіричними одиницями; *емпірико-аналітичний напрям* – кейсами-об'єктами як теоретичними категоріями; *теоретико-інтерпретативний напрям* має справу з кейсами-конвенціями як теоретичними категоріями; нарешті, *емпірико-інтерпретативний напрям* працює з кейсами-об'єктами як емпіричними одиницями, на основі яких будуються певні інтерпретативні схеми.

Виділені напрями застосування кейс-стаді у цілому співзвучні із підходами інших дослідників до їх використання. Приміром, канадський вчений І.-Ш. Ганьйон вважає, що вже на першому етапі проведення кейс-стаді дослідник має визначити, чи проблематика дослідження відповідає «конструктивістській перспективі» і чи ця проблематика «є експлораторною чи суворо емпіричною» [10, с. 5], а завдання другого етапу кейс-стаді передбачає перевірку того, наскільки результати дослідження «відповідають реальності випадків, які спостерігалися» [10, с. 5]. Якщо проблематика «відповідає конструктивістській перспективі» і є експлораторною, мова йтиме про *теоретико-інтерпретативний напрям*. У випадку «суворої емпірики», що інтерпретуватиметься в конструктивістській перспективі, маємо *емпірико-інтерпретативний напрям*. Якщо ми намагаємося забезпечити відповідність результатів «реальності досліджуваних випадків», безумовно йтиметься про *емпірико-аналітичний напрям*. На жаль, у підхід І.-Ш. Ганьйона не вписується *теоретико-емпіричний напрям*, оскільки із наведених ним пересторог застосування кейс-стаді бачимо, що він поділяє деякі із названих Б. Флюб'єргом «непорозумінь» щодо можливостей застосування кейс-стаді.

Данський дослідник Б. Флюб'єрг виділяє п'ять непорозумінь щодо кейс-стаді: 1) загальне, теоретичне (незалежне від контексту) знання цінніше за конкретне, практичне (залежне від контексту) знання; 2) не можна генералізувати висновки на основі одного кейсу, тож дослідження окремого кейсу не розвиває науку; 3) кейс-стаді найбільше корисні для висування гіпотез, тобто на самому початку процесу дослідження, а інші методи більше підходять для перевірки гіпотез та побудови теорій; 4) кейс-стаді не дозволяють верифікації, оскільки дослідник схильний підтверджувати свої попередні уявлення про досліджуване явище; 5) часто вкрай важко підсумувати результати досліджень окремих кейсів для висування загальних припущень чи побудови теорій [9, с. 219].

Б. Флюб'єрг намагається спростувати ці тези. По-перше, у дослідженнях людської поведінки немає сенсу шукати всезагальні закономірності чи будувати теорії, спроможні передбачити «універсальну» людську поведінку; відтак конкретне, залежне від досліджуваного контексту знання є ціннішим за «марний пошук універсальних законів» [9, с. 224]. По-друге, на основі одного кейсу можна робити певні узагальнення, і кейс-стаді може привносити нове знання через «генералізацію як доповнення чи альтернативу до інших методів» [9, с. 228], оскільки в іншому випадку занадто велика увага приділяється «формальній генералізації», а «сила прикладу» недооцінюється [9, с. 228]. По-третє, кейс-стаді

можна використовувати і для побудови, і для перевірки гіпотез, однак метод не можна обмежувати лише цими видами дослідницької діяльності. У цьому випадку, на думку Б. Флюб'єрга, вирішальну роль відіграє правильний відбір кейсів [9, с. 229]. По-четверте, кейс-стаді мають не менше за будь-який інший дослідницький метод упереджень у верифікації, тобто схильність дослідників верифікувати свої попередні уявлення про досліджуване явище не більша, ніж у випадку інших методів; разом з тим досвід багатьох дослідників, які проводили кейс-стаді, показує, що цей метод є більш упередженим за інші методи щодо спростування, а не верифікації попередніх уявлень [9, с. 237]. По-п'яте, цілком слушно, що підсумовувати та узагальнювати окремі кейс-стаді справді важко, однак ця проблема стосується не кейс-стаді як методу, а досліджуваних явищ чи характеристик соціальної реальності, тому часто взагалі немає сенсу узагальнювати кейс-стаді, оскільки «хороше дослідження випадку варто читати як цілісний нарратив» [9, с. 241].

Важко стверджувати, що відповіді на критику кейс-стаді Б. Флюб'єрга є бездоганно обґрунтованими. Разом з тим, основним раціональним зерном «критики непорозумінь» щодо кейс-стаді цього автора є розширення уявлень про можливості застосування методу. Приміром, «розвінчання» першого, другого та третього непорозумінь вказує на те, що кейс-стаді можуть стати в нагоді для розробки *пояснювальних типологій*, які К. Елман визначає як «багатовимірні концептуальні класифікації, що спираються на чітко визначену теорію» [8, с. 121]. Пояснювальні типології можуть конструюватися на основі кейс-стаді в межах *теоретико-емпіричного* та *теоретико-інтерпретативного* напрямів.

Колектив мексиканських науковців під керівництвом П. Балькасар в огляді якісних методів дослідження вказують на те, що кейс-стаді як метод дає змогу досліднику одержати детальну інформацію про досліджуване явище в його власному контексті, тобто побачити явище у «контекстуалізованому розрізі» [7, с. 169]. На важливості контексту досліджуваного випадку кейсу наголошує і Р. Йін [18, с. 13]. Первинність контексту досліджуваного явища забезпечується з різних методологічних позицій у межах *емпірико-аналітичного* та *емпірико-інтерпретативного* напрямів. У першому випадку йдеться про усебічне дослідження якогось контексту саме для виділення в ньому певних закономірностей, що відповідає (пост)позитивістській дослідницькій традиції, а в другому критично важливим є сам контекст для побудови теорій за допомогою підходу ґрунтованої теорії.

Наведемо деякі приклади досліджень із застосуванням кейс-стаді. Фінський учений І. Ру-

остетсаарі провів порівняльне дослідження структур еліт скандинавських країн. Його праця має специфічні кейси – політичні еліти країн, які мають дуже подібні політичні культури та багато в чому спільний історичний розвиток. Дослідник встановлює певні теоретичні рамки – типи структур еліти [16, с. 160], після чого детально розглядає політичні еліти Норвегії, Швеції, Данії та Фінляндії і у висновках «вписує» їх у встановлені теоретичні рамки [16, с. 184]. У випадку цього дослідження маємо приклади країн-кейсів, а також еліти як кейсу – теоретичної концепції. Отже, дослідження І. Руостетсаарі є прикладом *теоретико-емпіричного* напрямку.

Прикладом застосування кейс-стаді для порівняльного дослідження явищ високого рівня абстракції в *теоретико-інтерпретативному* напрямі є праця Дж. Арнасона, присвячена порівнянню «двох незалежних, проте дивергентних імперських революцій – російської та китайської» [4, с. 307]. На його думку, низка чинників була спільною в історичному досвіді обох країн: взаємодія імперських традицій із необхідністю модернізації, геополітичні обмеження, та, що особливо важливо, для обох країн революційні проекти були виходом із кризи імперій [4, с. 309]. Усі досліджувані явища автор розглядає в рамках широкого аналітичного концепту «множинності сучасностей» [4, с. 308]. Таким чином, маємо досліджувані країни як кейси, «імперські революції» в них як історичні події-кейси, нарешті теоретичну конструкцію «множинності сучасностей» як всеохопний теоретичний кейс.

Українська дослідниця М. Лендзел у своїй праці, присвяченій «режимам формування та розпорядження владою у локальних територіальних громадах країн Центрально-Східної Європи» [1, с. 14], обрала «як національні випадки для дослідницьких потреб» Польщу, Чеську та Словацьку Республіки, Російську Федерацію, «прагнучи сформувати на основі аналізу їх національної емпірії узагальнюючі висновки для всього регіону ЦСЄ» [1, с. 18]. Авторка зазначає, що «вибір цих випадків визначений потребою їх порівняння, а отже, існуванням об'єднуючих... та роз'єднуючих факторів» [1, с. 18]. Цікаво, що у наведеному дослідженні спільні та відмінні риси виділяються на основі як національних, так і локальних особливостей досліджуваних країн. Безумовно, з методологічного погляду досліджувані «національні емпірії» дають змогу виробити узагальнення для всього регіону ЦСЄ, адже, як писав Б. Флюб'єрг, важливим є залежне від контексту, конкретне емпіричне знання. Оскільки у дослідженні є емпіричні кейси – країни, які порівнюються та аналізуються, і на основі одержаних результатів робляться певні узагальнення, дослідження М. Лендзел виконане в *емпірико-аналітичному* напрямі.

У дослідженні професійного становлення жінок-науковців у Мексиці С. Мартінес Коваррубас скористалася методом кейс-стаді [13]. Цікавим є завдання дослідження, з яких наведемо три: 1) виробити знання про процес професійного становлення жінок-науковців, що працюють в університетах; 2) виділити зв'язки між їхнім приватним і професійним життям; 3) надати інтерпретацію досвіду професійного життя жінок-науковців у контексті становлення їхнього професійного життя [13, с. 22]. Як бачимо із цитованих завдань, дослідження С. Мартінес Коваррубас здійснене в *емпірико-інтерпретативному напрямі*: на основі проведеного дослідження кейсів дослідниця намагається «одержати знання» та «надати інтерпретацію» певному досвіду.

Таким чином, на основі двох дихотомій у методології суспільствознавчих досліджень за Ч. Рейджином та Г. Бекером і розмежування дослідницьких підходів за П. Аттесландером запропоновано типологізувати застосування

кейс-стаді у вигляді чотирьох напрямів: теоретико-емпіричному, емпірико-аналітичному, теоретико-інтерпретативному та емпірико-інтерпретативному. У межах цих напрямів під «кейсими» розуміють окремі події й явища, як емпіричні одиниці, та теорії і теоретичні конструкти, які також можна аналізувати як кейси. На основі критики Б. Флюб'єргом п'яти «непорозумінь щодо кейс-стаді» можна припустити, що кейс-стаді можна використовувати для побудови як пояснювальних типологій, так і мікротеорій у традиціях угрунтованої теорії. Безумовно, багато питань, дотичних до теми цієї статті, лишилися нерозглянутими. З огляду на це варто зазначити, що предметом подальших теоретичних розвідок щодо методологічних засад застосування кейс-стаді можуть бути питання обґрунтування одиниць аналізу, стратегії порівняльних кейс-стаді, особливості дизайну досліджень, в яких використовують кейс-стаді як основний метод тощо.

Література

1. Лендвел М. О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи / Мирослава Олександрівна Лендвел. – Ужгород : Мистецька лінія, 2011. – 688 с.
2. Маринова С. Соціальні нерівності в трансформуючому просторі на один софійський квартал [Електронний ресурс] / Светла Маринова. – Исследовательский центр по социальным наукам, 2007. – Режим доступа : http://www.rcss.eu/index.php?section=33&sub_category=4&display=91&id=147. – Назва з екрана.
3. Скокова Л. Якісні дослідження в сучасній соціології / Людмила Скокова // Якісні дослідження в соціологічних практиках : навчальний посібник / За ред. Н. Костенко, Л. Скокової. – К. : Інститут соціології НАНУ, 2009. – С. 27–47.
4. Arnason J. P. Entangled Communisms. Imperial Revolutions in Russia and China / Johann P. Arnason // European Journal of Social Theory. – 2003. – Vol. 6. – No. 3. – P. 307–325.
5. Arzaluz S. La utilización del estudio de caso en el análisis local / Socorro Arzaluz Solano // Región y Sociedad. – 2005. – Vol. XVII. – No. 35. – P. 107–143.
6. Atteslander P. Methoden der empirischen Sozialforschung / Peter Atteslander. – 12. Auflage. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2008. – 359 S.
7. Balcázar P. Investigación cualitativa / P. Balcázar Nava, N. I. González-Arratia López-Fuentes, G. M. G. Peña, A. Moy-sén Chimal. – México : La Universidad Autónoma del Estado de México, 2005. – 237 p.
8. Elman C. Explanatory Typologies in Qualitative Analysis / Colin Elman // The SAGE Handbook of Case-Based Methods / eds. D. Byrne, Ch. Ragin. – L. : Sage, 2009. – P. 121–131.
9. Flyvbjerg B. Five Misunderstandings About Case-Study Research / Bent Flyvbjerg // Qualitative Inquiry. – April 2006. – Vol. 12. – No. 2. – P. 219–245.
10. Gagnon Y.-Ch. L'étude de cas comme méthode de recherche: guide de réalisation / Yves-Chantal Gagnon. – Montreal : Presses de l'Université de Québec, 2005. – 128 p.
11. Králíková R. Případová štúdiá o nedodržavani a nevynucovaní zákonov – príklad školného za externé vysokoškolské štúdium / Renáta Králíková. – Praha : Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2009. – 82 s.
12. Marszałek-Kawa J. Kampanie wyborcze – studium przypadku / Joanna Marszałek-Kawa. – Toruń : Wydawca Adam Marszałek, 2009. – 263 s.
13. Martínez Covarrubias S. G. Estudio de casos: crónica de un proceso de investigación con perspectiva de género / Sara G. Martínez Covarrubias. – Colima : Universidad de Colima, 2003. – 181 p.
14. Meyer C. B. A Case in Case Study Methodology / Christine Benedicte Meyer // Field Methods. – November 2001. – Vol. 13. – No. 4. – P. 329–352.
15. Ragin C. Introduction: Cases of “What is A Case?” / Charles Ragin // What is A Case?: Exploring the Foundations of Social Inquiry / eds. Ch. Ragin, H. Becker. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – P. 1–18.
16. Ruostetsaari I. Nordic Elites in Comparative Perspective / Ilkka Ruostetsaari // Comparative Sociology. – 2007. – No. 6. – P. 158–189.
17. Vulić N. Metodologija analize studije slucaja [Електронний ресурс] / Nikola Vulić // Ekonomski fakultet Podgorica, Menadžment malim i srednjim preduzecima. – Режим доступа : http://www.ekonomija.co.me/_za_studente/dokumenta/MSP/1%20-%20Metodologija%20analize%20studije%20slucaja.pdf. – Назва з екрана.
18. Yin R. Case Study Research: Design and Methods / Robert K. Yin. – 3rd ed. – Thousand Oaks : Sage, 2003. – 180 p.

M. Yakovlyev

USING CASE-STUDIES AS A POLITICAL RESEARCH METHOD: AN ATTEMPT AT TYPOLOGY

The article presents a typology of case-studies' research streams in political science based on different definitions of cases and methodological debates around the underlying principles of social research.

Keywords: case-study, research methods, political science methodology.

Матеріал надійшов 05.05.2011